

С. О. Теньков

**ПОМИЛКИ
В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ:
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УНИКНЕННЯ**

Коментар. Роз'яснення. Судова практика

Науково-практичний посібник
2-ге видання, оновлене та доповнене

ЮРІНКОН ІНТЕР
Київ-2024

УДК 34.042(477)(07)

ТЗЗ

Теньков С. О.

ТЗЗ Помилки в юридичних документах: попередження та уникнення. Коментар. Роз'яснення. Судова практика: наук.-практ. посіб.: 2-ге вид., онов. та допов. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 364 с.

ISBN 978-966-667-847-1

Перше видання цієї книги вийшло друком у 2020 році. Відтоді у законодавстві та судовій практиці відбулись значні зміни. З урахуванням цього автором підготовлене друге, значно доповнене і оновлене видання.

У книзі, що пропонується читачам, за матеріалами судової практики наводиться системний аналіз найбільш поширених і небезпечних помилок у юридичних документах (договори та документи, що оформлюють їх виконання, процесуальні судові документи, податкові та трудові). Крім розгляду самих помилок, автор пропонує найбільш оптимальні варіанти їх уникнення та попередження.

Книга буде корисною як для науковців, так і для практиків, стане у пригоді суддям, адвокатам, юрисконсультам, усім, хто цікавиться проблемами правозастосування у різних галузях права.

Судова практика, обставини коментованих справ, правові позиції судів і сторін спору наводяться у скороченому викладі. Законодавство у судових постановках і рішеннях наводиться станом на момент розгляду справи судом.

УДК 34.042(477)(07)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне стало майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-847-1

© Теньков С. О., 2024
© Юрінком Інтер, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	6
--------------------------------	---

Глава I. УКЛАДАННЯ І ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ

1. Які джерела цивільного (договірного) права тепер можна використовувати при укладанні та виконанні господарських договорів — істотні зміни у судовій практиці.....	8
2. Помилки при обмеженні повноважень керівника в статуті юридичної особи — чи допоможе наступне схвалення спірного правочину відповідно до ст. 241 ЦКУ?.....	32
3. Невідомо ким підписаний договір — чи допоможе печатка?.....	46
4. Чим керуватись при укладенні договорів, які прямо не передбачені чинним законодавством?	51
5. Як у господарському договорі без помилок передбачити умови про виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції?.....	59
6. Зарахування зустрічних вимог — як обійтись без помилок?	70
7. Підтвердження права власності на автомобіль — спірні питання.....	78
8. Подарувала бабуся будинок: обман має бути доведений у суді	82
9. Строк договору закінчився — зобов'язання лишилися невиконаними.....	86
10. Навіщо потрібні акти звірки?.....	90
11. Чи варто тлумачити звичні нам слова і поняття?	97
12. Коли з договору неможливо зрозуміти, про що саме домовились сторони, — за справу береться Верховний Суд.....	101

Глава II. КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

13. Верховний Суд: вчитись правильно читати закони ніколи не пізно.....	110
---	-----

Глава III. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ

14. Сучасні тенденції використання електронних доказів у судовій практиці. Листування електронною поштою, вебсторінки, Viber як доказ.....	116
--	-----

Глава IV. ПОДАТКОВІ СПОРИ

15. ...І знову про первинні документи в податкових спорах та як уникнути помилок	128
16. Там, де податкова безсила... ..	133

17. Що таке триваюче правопорушення — помилка податківців	137
18. Маркетинг, презентація, дегустація і перевірки податківців	141
Глава V. СУДОВІ ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО СТОРІН	
19. Телефонні розмови як судовий доказ і можливі ризики.....	146
20. Як правильно оформити довіреність для представника у господарському судочинстві?.....	150
Глава VI. ТРУДОВІ СПОРИ	
21. Типові помилки при укладенні трудових контрактів.....	158
22. Матеріальна відповідальність працівників за заподіяну шкоду, пошкодження майна підприємств: ціна помилок при оформленні.....	163
23. Чи може трудовий контракт погіршувати становище працівника?	167
24. Використання у трудових відносинах факсимільного підпису — помилки і наслідки	171
25. Перевірки інспекторів держпраці — одне зайве слово у наказі та 87 тисяч штрафів.....	175
Глава VII. ФОРС-МАЖОР	
26. Аналітичний огляд судової практики застосування форс-мажору в умовах збройної агресії рф — як уникати помилок в договорі?.....	180
Глава VIII. СПОРИ З БАНКАМИ	
27. Вкрали з картки гроші — хто має відповідати?.....	206
28. Ненадані послуги банку не оплачуються.....	210
29. Боржник не повернув позику — що буде з відсотками?	214
30. Зникнення грошей з банківських сейфів — хто винен і що робити?	218
31. Помилки при стягненні банківських кредитів — нові засоби захисту боржників	225
Глава IX. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ КОНТРАКТИ	
32. Як суди України застосовують іноземне законодавство — можливості визначає закон.....	232

Глава X. СУДОВІ СПОРИ З ПРИВОДУ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

33. Судові помилки і безоплатні ліки: хто відшкодує витрати?..... 242

Глава XI. АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

34. Верховний Суд зацікавився гонорарами адвокатів: звідки що береться..... 248
35. Як правильно засвідчувати копії документів — помилки судів..... 252

Глава XII. БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ

36. Покусали безпритульні собаки — хто за це має відповідати,
з кого стягувати відшкодування заподіяної моральної шкоди? 258

ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ

(Станом на 15.03.2024 р., з урахуванням внесених змін та доповнень)

Укладання та виконання договорів.....	268
Електронні документи.....	293
Безпечні умови життя.....	301
Експертиза.....	306
Трудові відносини.....	315
Податкові відносини.....	331
Форс-мажор.....	337
Збройна агресія проти України.....	346
Для нотаток.....	361

Перелік умовних скорочень

ВС — Верховний Суд

ВСУ — Верховний Суд України

ГК України — Господарський кодекс України

ГПК України — Господарський процесуальний кодекс України

Єдиний державний реєстр, Реєстр — Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань

КМУ — Кабінет Міністрів України

КЗпП України — Кодекс законів про працю України

Регламент — Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), затв. рішенням президії ТПП України 15.07.2014 № 40(3), з наст. змін. та допов.

ТПП України — Торгово-промислова палата України

ЦК України — Цивільний кодекс України

ЦПК України — Цивільний процесуальний кодекс України

«При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду». (п. 4 ст. 236 ГПК України, п. 4 ст. 263 ЦПК України)

ГЛАВА І

УКЛАДАННЯ І ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ

1. ЯКІ ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО (ДОГОВІРНОГО) ПРАВА ТЕПЕР МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ ПРИ УКЛАДАННІ ТА ВИКОНАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ — ІСТОТНІ ЗМІНИ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ¹

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИМИ СУДАМИ ПОЛОЖЕНЬ РИМСЬКОГО ПРАВА

Загальний аналітичний огляд чинного законодавства і судової практики з урахуванням рішень Конституційного Суду України

Конституційний Суд України вказав на наявність великої кількості джерел цивільного права, що перебувають між собою в складних ієрархічних (за юридичною силою) та змістових зв'язках. Перелік цих джерел, встановлений у ЦК України, не є вичерпним. Тому тлумачення й подальше застосування будь-якого з цих джерел, зокрема Цивільного кодексу, при укладанні договорів ґрунтуються на потребі врахування юридичної сили та системного зв'язку між різними нормами, що містяться в Цивільному кодексі та інших джерелах цивільного права. На окрему увагу заслуговує сучасна практика використання при укладанні договорів правового звичаю (звичаї ділового обороту), а в судовій практиці — також положень правової доктрини, посилення на наукові джерела.

Обізнаність сторін господарського договору з широким колом джерел договірного права і застосування їх на практиці дозволить уникати помилок, значно розширить можливості для врегулювання своїх відносин і захисту інтересів.

Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 р.
№ 2-р(II)/2021 у справі № 3-95/2020(193/20)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-21/print>

Обставини справи

Товариство звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 3 ст. 13, ч. 3 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

¹ У наведеній справі предметом розгляду Конституційного Суду України, зокрема, стали також питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 3 ст. 13, ч. 3 ст. 16 ЦК України. Втім, за браком місця ці питання у коментарі не розглядаються.

Згідно з ч. 3 ст. 13 Кодексу «не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах».

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Кодексу «суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої–п'ятої статті 13 Кодексу».

Зокрема, Товариство вважає, що застосовані в його справі судами оспорювані приписи Кодексу «не відповідають принципу верховенства права, їх зміст викладений узагальнено і абстрактно. Вони не містять жодних чітких критеріїв та/або обставин та/або умов, які підлягають установленню та оцінці судом для того, щоб кваліфікувати діяння особи (а тим більше сторони приватноправового договору) як зловживання правом». На думку Товариства, така юридична невизначеність оспорюваних приписів Кодексу «порушує конституційне право Скаржника на власність, її непорушність та захист прав власності судом».

Обґрунтовуючи свої твердження, Товариство посилається на Конституцію України, окремі рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, Кодекс, а також судові рішення в його справі.

Правова позиція Конституційного Суду України

Вирішуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 3 ст. 13, ч. 3 ст. 16 Кодексу, Конституційний Суд України виходить із такого.

Згідно зі ст. 8 Основного Закону України в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша); Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 2).

Одним зі складників принципу верховенства права є юридична визначеність.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 січня 2020 р. № 1-р/2020 вказав, зокрема, таке: «юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа залежно від обставин повинна мати можливість орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних юридичних наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права» (абз. 6 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини).

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини «Припис не може розглядатись як «право», якщо його не сформульовано з достатньою мірою чіткості, даючи громадянину змогу регулювати свою поведінку: громадянин повинен мати змогу (отримавши при потребі відповідну пораду) передбачити — до тієї міри, що є допустимою за конкретних обставин, — наслідки, що їх може спричинити конкретна дія» [рішення у справі *The Sunday Times v. The United Kingdom* (№. 1) від 26 квітня 1979 р. (заява № 6538/74), § 49].

Розвиваючи цю юридичну позицію у контексті підтвердження або спростування юридичної визначеності приписів права, що надають дискрецію суб'єктам правозастосування, Європейський суд з прав людини у справах *Malone v. The United Kingdom* від 2 серпня 1984 р. (заява № 8991/79), § 66, *Margareta and Roger Andersson v. Sweden* від 25 лютого 1992 р. (заява № 12963/87), § 75 зазначає, зокрема, таке: «Припис права, що ним дозволено діяти на власний розсуд (дискрецію), сам по собі не є таким, що є несумісним із такою вимогою, за умови, що обсяг такої дискреції та спосіб її реалізації визначено з достатньою мірою чіткості — з урахуванням правомірної (легітимної) мети щодо питання, яке є предметом розгляду, з тим, щоб особі було забезпечено належний захист від свавільного втручання» [рішення у справі *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* від 13 липня 1995 р. (заява № 18139/91), § 37].

У Доповіді про правовладдя, схваленій Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 р., CDL-AD(2011)003rev, вказано, що «юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними, а також, щоб їхньою метою було забезпечення передбачності ситуацій та правовідносин» (перше речення § 46).

Оцінюючи оспорювані приписи Кодексу в аспекті їх відповідності вимозі юридичної визначеності, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно зі ст. 4 Кодексу основу цивільного законодавства України становить Конституція України (ч. 1); основним актом цивільного законодавства України є Кодекс; актами цивільного законодавства є також інші закони України, що їх ухвалено відповідно до Конституції України та Кодексу (абзаци 1, 2 ч. 2).

Конституційний Суд України зважає на те, що згідно з Кодексом цивільні відносини може бути врегульовано й іншими джерелами цивільного права, а саме загальними засадами цивільного законодавства (ст. 3), підзаконними актами (частини третя–шоста ст. 4), договором (ст. 6), звичаєм (ст. 7), міжнародними договорами (ст. 10).

Так, на підставі аналогії права (ч. 2 ст. 8 Кодексу) регулювання цивільних відносин здійснюється відповідно до загальних засад цивільного законодавства, з яких виокремлюють, серед іншого, судовий захист цивільного права та інтересу, а також справедливість, добросовісність і розумність (пункти 5, 6 ст. 3 Кодексу).

Таким чином, регулювання цивільних відносин ґрунтується на концепції невичерпності джерел цивільного права, оскільки в разі відсутності відповідного закону або іншого джерела права регулювання цивільних відносин здійснюється на загальних засадах цивільного законодавства.

Застосування Кодексу та інших джерел цивільного права для регулювання цивільних відносин є можливим, насамперед, за умови чіткого та повного розуміння змісту приписів, які містяться в них.

Конституційний Суд України також бере до уваги наявність великої кількості джерел цивільного права, що перебувають між собою в складних ієрархічних (за юридичною силою) та змістових зв'язках. Тому тлумачення й подальше застосування норм будь-якого з цих джерел, зокрема Кодексу, ґрунтуються

на потребі врахування юридичної сили та посутнього зв'язку між різними нормами, що містяться в Кодексі та джерелах цивільного права.

Крім цього, тлумачення та застосування судами джерел цивільного права у будь-якому разі має ґрунтуватися на таких засадах цивільного законодавства як справедливість, добросовісність і розумність.

Оцінюючи аргументи Товариства щодо юридичної невизначеності оспорюваних приписів Кодексу, Конституційний Суд України бере до уваги принцип «*jura novit curia*» (суд знає приписи права), згідно з яким суд, розглядаючи справу, може незалежно від думок учасників спору самостійно витлумачити та застосувати приписи права.

На підставі цих міркувань Конституційний Суд України вважає, що надмірний формалізм у вимогах щодо текстуального викладу окремих приписів Кодексу або іншого акта цивільного законодавства з метою, зокрема, звуження змісту та обсягу характерних для приватного права оцінних понять або зменшення ролі суду в оцінці фактів та тлумаченні й застосуванні приписів права перестає слугувати меті забезпечення юридичної визначеності та нівелює значення правосуддя в державі, керованій правом.

Товариство-заявник наголошує, що норми закону, в тому числі й кодифіковано-го акта (Кодексу), повинні відповідати Конституції України, та стверджує, що «лише в такому разі норма закону вважатиметься «правом» у розумінні статті 8 Конституції України».

Згідно з ч. 2 ст. 8 Основного Закону України Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

За юридичною позицією Конституційного Суду України «законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст» (друге речення абз. 2 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 8 вересня 2016 р. № 6-рп/2016).

З метою реалізації приписів ч. 2 ст. 8 Конституції України та встановлення юридичної сили актів права, що регулюють цивільні відносини, ст. 4 Кодексу визначено, що основою цивільного законодавства України є Конституція України (ч. 1); основним актом цивільного законодавства України є ЦК України (абз. 1 ч. 2).

На підставі наведеного Конституційний Суд України вважає, що оспорюваними Товариством-заявником приписами Кодексу не порушено встановленого ч. 2 ст. 8 Основного Закону України верховенства Конституції України, адже ці приписи не спростовують вищої юридичної сили Основного Закону України.

Конституційний Суд вирішив:

Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), ч. 3 ст. 13, ч. 3 ст. 16 Цивільного кодексу України.

Коментар і рекомендації (загальний аналітичний огляд чинного законодавства і судової практики)

Джерела права — спосіб вираження, закріплення та існування правових норм, надання їм юридичного значення.

Тенденцією сучасного правового регулювання цивільних відносин, розвитку договірної практики і договірного права є розширення переліку можливих легітимних джерел цивільного, договірного права. Особливої актуальності це набуває в умовах Європейської інтеграції України.

Конституційний Суд України у своєму рішенні, що коментується, зазначив, що **регулювання цивільних відносин ґрунтується на концепції невичерпності джерел цивільного права**. В разі відсутності відповідного закону або іншого джерела права регулювання цивільних відносин здійснюється на загальних засадах цивільного законодавства. Отже, можна дійти висновку, що невичерпність джерел означає, що можуть бути й інші джерела цивільного права прямо не визначені у ЦК.

Конституційний Суд України вказав, що **надмірний формалізм у вимогах щодо текстуального викладу окремих приписів ЦК України** або іншого акта цивільного законодавства з метою, зокрема, звуження змісту та обсягу характерних для приватного права оцінних понять або зменшення ролі суду в оцінці фактів та тлумаченні й застосуванні приписів права перестає слугувати меті забезпечення юридичної визначеності та нівелює значення правосуддя в державі, керованій правом.

Конституційний Суд України зважає на те, що згідно з ЦК України цивільні відносини може бути врегульовано й іншими джерелами цивільного права, а саме:

- загальними засадами цивільного законодавства (ст. 3);
- підзаконними актами (частини третя–шоста ст. 4);
- договором (ст. 6);
- звичаєм (ст. 7);
- міжнародними договорами (ст. 10).

На думку Конституційного Суду України, регулювання цивільних відносин здійснюється відповідно до загальних засад цивільного законодавства, з яких відокремлюють, серед іншого, судовий захист цивільного права та інтересу, а також справедливість, добросовісність і розумність (пункти 5, 6 ст. 3 Кодексу).

ЦК України розглядає такі джерела сучасного цивільного, договірного права:

- **Законодавчі акти** — крім ЦК України, сюди належать також інші акти цивільного законодавства України (передбачено у ст. 4 ЦК України), які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК України, відповідні норми ГК України.

Для законодавчих актів у ст. 4 ЦК України встановлена певна ієрархія.